

กลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ
วัฒนธรรมการทอผ้า และประเพณีตานตุง

ประเพณีตานตุง

ที่มา: <https://www.m-culture.go.th>

ฐาปนีย์ เครือระยา

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

: ไทลื้อ

ไทลื้อ เป็นชาติพันธุ์กลุ่มใหญ่ที่อาศัยกระจุกกระจายอยู่ในแถบจีนตอนใต้ ลงมาจนถึงภูมิภาคตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งตั้งแต่อดีตมีความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมของไทกลุ่มอื่นด้วย คือ ไทใหญ่ และไทยวน ส่วนกลุ่มไทยองและไทเขิน ต่างมีรากฐานมาจากวัฒนธรรมลื้อ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ไทลื้อเป็นต้นกำเนิดของไทยองและไทเขินก็ได้ เพราะพื้นฐานทางประเพณี การแต่งกาย และภาษาของไทในกลุ่มนี้จะมีความคล้ายคลึงกันมาก ทั้งนี้เนื่องจากการอพยพย้ายถิ่นของคนไทลื้อไปในพื้นที่ต่าง ๆ แล้วสร้างเมืองใหม่ขึ้น จึงเกิดการเรียกชื่อคนไทลื้อตามเมืองที่อยู่อาศัยนั้น เช่น คนเขิน อาศัยอยู่ในลุ่มน้ำชีน และคนยอง อาศัยอยู่ในเมืองยอง เป็นต้น ทั้งนี้ประวัติศาสตร์ของชาวไทลื้อ มีความสัมพันธ์กับชาวไทใหญ่ด้วย เนื่องจากทั้งสองกลุ่มนี้เป็น “คนไต” ที่อาศัยอยู่ในมณฑลยูนนาน ทางตอนใต้ของจีน ปัจจุบันชาวไทลื้อส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในเขตปกครองตนเองชนชาติไท สิบสองปันนา เมืองเชียงรุ่ง เมืองฮาย และเมืองล้า และชาวไทใหญ่ ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในเมืองรุ่ยลี่ เขตปกครองตนเองชนชาติไท และจิ่งพั่ว เต๋อหง หรือไตคัง ซึ่งไทใหญ่กลุ่มนี้บางครั้งจะเรียกตนเองว่า “ไตมาว ไตเหนือ”

ชาวไทลื้อมีประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนาน ดังจะเห็นได้จากบันทึกทางประวัติศาสตร์ของจีน ช่วงต้นราชวงศ์ฮั่น (พ.ศ. 337) ที่กล่าวถึงชนชาติไต ในชื่อของ *เตียนเย่* อาศัยในดินแดนกว้างใหญ่ทางตอนใต้ และตะวันตกของยูนนาน จวบจนในสมัยของราชวงศ์ถัง และราชวงศ์ซ้อง ชนเผ่าจินจื่อ (พันทอง) หยินจื่อ (พันเงิน) และมั่งหมาน บรรพบุรุษของชนชาติไตได้ร่วมกันประกาศเอกราช และก่อตั้งอาณาจักรน่านเจ้าและต้าหลี่ขึ้นทางตอนใต้ และตะวันตกของยูนนาน ต่อมาในปี พ.ศ. 1723 มีหลักฐานจากพงศาวดารลื้อ ฉบับภาษาไต บันทึกว่า พญาเจิง หรือพญาเจื่อง หัวหน้าเผ่าไต ได้มีชัยต่อเมืองลื้อ และได้รวบรวมเผ่าต่าง ๆ เข้าด้วยกัน พร้อมทั้งสถาปนาอาณาจักรหอคำเชียงรุ่งขึ้น โดยมีศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่เมืองเชียงรุ่ง (จุเหลียงเหวิน, งามพรรณ เวชชาชีวะ แปล, 2536: น. 4) โดยยอมรับอำนาจของอาณาจักรต้าหลี่ และได้ส่งบรรณาการไปถวายจักรพรรดิจินเป็นประจำทุกปี และจักรพรรดิได้ทรงมอบอำนาจปกครองให้กับเจ้าผู้ครองนคร ซึ่งสืบทอดตำแหน่งตามสายเลือด

จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2113 มีหลักฐานระบุในพงศาวดารนครเชียงรุ่ง เจ้าครองนครนามว่า ท้าวอินทร์เมืองแสนหวีฟ้า ได้แบ่งเขตการปกครองดินแดนเป็นสิบสองเขต มีจุดประสงค์หลักเพื่อใช้ในการจัดเก็บภาษี จนเป็นที่มาของชื่อ “สิบสองปันนา” ในภาษาไต (สำเนียงตามชาวไทลื้อ) ซีซวง หมายถึง สิบสอง และปันนา หมายถึง เขตการปกครองในการจัดเก็บภาษี (ยรรยง จิระนคร (เจีย แยน จอง), ม.ป.ป. : น. 38) ซึ่งหากนับจากพื้นที่ของปันนาต่าง ๆ จะสามารถแสดงอาณาเขตคร่าว ๆ ของอาณาจักรสิบสองปันนาได้ โดยกล่าวถึง “ห้าเมืองวันตก หกเมืองวันออก” อันหมายถึง 5 เมืองในด้านตะวันตกของแม่น้ำโขง และหกเมืองตะวันออกของแม่น้ำโขง และรวมเมืองเชียงรุ่งอีก 1 เมือง เป็น 12 ปันนา (สมหมาย เปรมจิตต์ และวสันต์ ปัญญาแก้ว, บรรณาธิการ. 2558: น. 76) โดยปันนาทั้งหมดสามารถจำแนกออกมาเป็น 28 หัวเมืองที่สำคัญ (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2547: น. 17) ซึ่งพื้นที่ของอาณาจักรสิบสองปันนาอยู่แถบมณฑลยูนนานในจีน ตอนเหนือของภูมูานในพม่า และตอนเหนือของลาวในปัจจุบัน เมื่อถึงช่วงต้นของราชวงศ์ชิง พ.ศ. 2187 ระบอบการปกครองโดยเจ้าครองนครแทบจะหมดไปจากยูนนาน และผู้ปกครองส่วนใหญ่เป็นผู้ได้รับการแต่งตั้งจากจักรพรรดิเหมือนดินแดนส่วนอื่น ๆ ของประเทศ

3 | ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของภาคเหนือตอนบน

: ไทลื้อ

แต่ดินแดนใดบางส่วน เช่น สิบสองพันนา เมืองแลม เต๋อหง และกิ่งมะ ยังคงรักษาระบบการปกครองตามแบบ ศักดินาเดิม

จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2492 รัฐบาลของประธานาธิบดีเหมา เจ๋อ ตุง ได้เปลี่ยนแปลงประเทศจีนเป็น สาธารณรัฐ มีระบอบการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ และนำทหารเข้ายึดอำนาจของเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ พร้อมกับเผาพระราชวังเวียงผาคราง ริมแม่น้ำโขง รวมถึงยึดอำนาจเจ้าเมืองไตในเมืองต่าง ๆ จนทำให้ ระบอบกษัตริย์สิ้นสุดลง ทั้งยังมีมาตรการปฏิวัติวัฒนธรรม ด้วยการปลุกฝังและสร้างวัฒนธรรมจีนให้เป็นหนึ่งเดียว ส่งผลให้ศาสนาพุทธ ศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิต และความเชื่อของชาวไทลื้อสูญหายไป ต่อมาภายหลังที่มาตรการนี้ ผ่านคลายลง จึงได้มีการรื้อฟื้นวัฒนธรรมขึ้นมาใหม่ ในช่วงที่เกิดสงครามชาวไทลื้อได้อพยพออกนอกประเทศ เพื่อหาทำเลที่ตั้งใหม่ที่อุดมสมบูรณ์ โดยมีเส้นทางหลัก ๆ 4 สาย (โครงการพิพิธภัณฑวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ ล้านนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551: น. 39) ประกอบด้วย

สายที่ 1 พม่า แลบเมืองยอง เมืองยู้ เมืองหลวย เมืองเชียงลาบ เมืองไร เมืองพะยาก เมืองโก เมืองไต๋น เมืองเลน เชียงตุง

สายที่ 2 เวียดนาม มีชุมชนไทลื้ออาศัยอยู่ที่เมืองบินลูห์ เมืองถน และบริเวณฝั่งตะวันตก ของแม่น้ำดำ ตามแนวพรมแดนที่ติดต่อกับจีน

สายที่ 3 ลาว ไทลื้อตั้งถิ่นฐานอยู่ทางภาคเหนือแถบเมืองสิง เมืองหลวงภูคา เมืองลองในแขวงหลวงน้ำทา เมืองอุเหนือ อุใต้ งามเหนือ งามใต้ บุนเหนือ บุนใต้ในแขวงพงสาลี เมืองไซ เมืองแบง เมืองฮุก เมืองหงสา ในแขวงอุดมไซ เมืองเงิน เมืองเชียงฮ่อน เชียงลม และเมืองหงสาในแขวงไชยะบุรี นอกจากนี้ยังตั้ง ชุมชนอยู่รอบ ๆ เมืองหลวงพระบางและกระจายกันอยู่แถบลุ่มน้ำอูและแม่น้ำโขง ในแขวงหลวงพระบาง และแขวงบ่อแก้ว อีกหลายหมู่บ้าน

สายที่ 4 ไทย ในแถบภาคเหนือ จังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง พะเยา น่าน แพร่ ตั้งแต่อดีต ได้ถูกกวาดต้อนมาจากสิบสองปันนาเป็นจำนวนมาก บางส่วนอพยพมาภายหลังเพื่อค้าขาย ติดตามญาติพี่น้อง แต่งงาน แสวงหาที่ทำกินที่เหมาะสม หรือหนีภัยสงคราม

ไทลื้อในประเทศไทย

ชาวไทลื้อที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยมาจากการกวาดต้อนและอพยพมาตลอดระยะเวลาของพัฒนาการ การสร้างรัฐชาติ โดยครั้งสำคัญได้เกิดขึ้นในครั้งอดีตตั้งแต่กษัตริย์ล้านนากวาดต้อนผู้คนลงมา จนกระทั่งช่วงที่ ชาวไทลื้ออพยพหนีภัยสงครามและการปกครองระบอบคอมมิวนิสต์เข้ามาในไทย โดยอาศัยกระจัดกระจาย ในเกือบทุกจังหวัดภาคเหนือของประเทศไทย (โครงการพิพิธภัณฑวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ล้านนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551: น 40-42) ดังนี้

4 | ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของภาคเหนือตอนบน : ไทลื้อ

1. **จังหวัดเชียงใหม่** อยู่ที่บ้านเมืองหลวง ตำบลหลวงเหนือ อำเภอต๋อยสะเก็ด เป็นชาวไทลื้อที่เข้ามาเป็นรุ่นแรก ๆ ราวพุทธศตวรรษที่ 18 ในสมัยพระเจ้าสามฝั่งแกน ส่วนรุ่นหลัง เช่น ที่บ้านแม่สาบ อำเภอสะเมิง อำเภอสันกำแพง อำเภอสันทราย และอำเภอแม่ออน โดยชาวไทลื้อที่บ้านเมืองหลวง อำเภอต๋อยสะเก็ด และบ้านแม่สาบ อำเภอสะเมิง จะเป็นกลุ่มชาวไทลื้อที่อพยพมาจากสิบสองปันนา ส่วนที่บ้านสันกำแพง อำเภอสันกำแพง เป็นกลุ่มชาวไทลื้อที่มาจากเมืองเชียงตุง รัฐฉาน ประเทศพม่า และเรียกตัวเองว่า *คนเขิน*

ชาวไทลื้อบ้านหลวงเหนือ
อำเภอสันกำแพง
จังหวัดเชียงใหม่

2. **จังหวัดลำพูน** เป็นจังหวัดที่มีชาวไทลื้อมาอยู่มากที่สุดและที่รู้จักกันเป็นอย่างดี คือ ชาวลื้อจากเมืองยอง ที่เรียกตนเองว่า ชาวยอง หรือไทยยงนั่นเอง ส่วนใหญ่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตอำเภอเมือง อำเภอป่าซาง อำเภอบ้านโฮ้ง อำเภอบ้านธิ อำเภอแม่ทา อำเภอลี้ และอำเภอทุ่งหัวช้าง ซึ่งสามารถแยกความแตกต่างระหว่างกลุ่มไทลื้อที่อยู่ในลำพูน ออกเป็น 2 กลุ่ม ตามความแตกต่างกันของสำเนียงภาษาพูด คือ กลุ่มไทลื้อที่มาจากสิบสองปันนา คือ ไทลื้อที่อยู่ในอำเภอบ้านธิ และอีกกลุ่มหนึ่ง คือ กลุ่มไทลื้อเมืองยอง หรือคนยอง ที่ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในอำเภอเมือง อำเภอป่าซาง และอำเภอบ้านโฮ้ง

3. **จังหวัดเชียงราย** มีชาวไทลื้อที่บ้านห้วยเม็ง บ้านท่าข้าม และบ้านศรีดอนชัย ในเขตอำเภอเชียงของ และบ้านสันบุญเรือง อำเภอแม่สาย บ้านโป่งแดง ตำบลห้วยทรายขาว และบ้านกล้วยแม่แก้ว ตำบลมะเค็ด อำเภอพาน

4. **จังหวัดพะเยา** มีชาวไทลื้ออาศัยอยู่จำนวนมากที่อำเภอเชียงคำ อำเภอเชียงม่วน และอำเภอปง โดยเฉพาะที่อำเภอเชียงคำ จะมีชาวไทลื้ออาศัยอยู่ในตำบลต่าง ๆ ดังนี้

- ตำบลห้วยวน ได้แก่ บ้านห้วยวน บ้านธาตุ บ้านแดนเมือง บ้านมาง
- ตำบลเชียงบาน ได้แก่ บ้านเชียงบาน บ้านแพด บ้านเวด บ้านทุ่งหมอก บ้านเชียงคาน
- ตำบลฝายกวาง ได้แก่ บ้านหนองลื้อ
- ตำบลภูซาง ได้แก่ บ้านหนองเลา บ้านห้วยไป
- อำเภอเชียงม่วน ได้แก่ บ้านท่าฟ้าเหนือ และบ้านท่าฟ้าใต้

5 | ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของภาคเหนือตอนบน
: ไทลื้อ

ชาวไทลื้อ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา
ที่มา: (lib.payap.ac.th, ม.ป.ป.)

5. จังหวัดน่าน มีหมู่บ้านไทลื้ออยู่ทั่วไปในเขตอำเภอเมือง อำเภอท่าวังผา อำเภอปัว อำเภอเชียงกวาง อำเภอทุ่งช้าง และอำเภอแม่จริม

- อำเภอเมือง ได้แก่ ตำบลคู่งษ์
- อำเภอท่าวังผา ได้แก่ ตำบลศรีภูมิ ตำบลสบบยม ตำบลจอมพระ ตำบลแสงทอง (บ้านแฮะ บ้านฮวก) ตำบลป่าคา (บ้านต้นฮาง บ้านหนองบัว)
- อำเภอปัว ได้แก่ ตำบลปัว (บ้านร้องแง บ้านมอน บ้านดอกแก้ว บ้านตีต บ้านซอน) ตำบลศิลาแลง (บ้านตีนตุ๊ก บ้านดอนไชย บ้านศาลา บ้านหัวน้ำ) ตำบลศิลาเพชร (บ้านนาค้า บ้านป่าตอง บ้านดอนมูล บ้านดอนแก้ว บ้านทุ่งรัตนนา)
- อำเภอเชียงกลาง ได้แก่ ตำบลยอด (บ้านปางร้าน บ้านผาสิ่งห์ บ้านผาหลัก บ้านยอด)
- อำเภอทุ่งช้าง ได้แก่ ตำบลงอบ (บ้านงอบเหนือ บ้านงอบใต้) ตำบลหอน (บ้านห้วยโก๋น บ้านห้วยสะแกง บ้านเมืองเงิน) ตำบลแพะ (บ้านห้วยเตย บ้านสะหลี)

6. จังหวัดแพร่ พบชาวไทลื้ออาศัยอยู่ที่ตำบลบ้านถิ่น อำเภอเมือง อำเภอสูงเม่น

7. จังหวัดลำปาง มีหมู่บ้านไทลื้อที่ตำบลกล้วยแพะ อำเภอเมืองลำปาง 5 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านกล้วยหลวง บ้านกล้วยแพะ บ้านกล้วยฝาย บ้านกล้วยกลาง และบ้านกล้วยม่วง ส่วนที่ตำบลน้ำใจ อำเภอแม่ทะ มี 2 หมู่บ้าน ได้แก่บ้านแม่ปุง และบ้านฮ่องห้า ซึ่งเป็นเขตติดต่อกับตำบลกล้วยแพะ

: ไทลื้อ

ชาวไทลื้อในอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

ชาวไทลื้อในอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา อพยพมาจากเมืองพง เมืองหย่วน เมืองมาง เมืองยั้ง เมืองเงิน และเมืองเชียงคาน จากนั้นได้ตั้งชื่อหมู่บ้านใหม่ตามชื่อของหมู่บ้านเดิมที่เคยมา เช่น บ้านหย่วน บ้านมาง เป็นต้น และมีความเชื่อในการนับถือเทวดาเมืององค์เดียวกัน คือ “เจ้าหลวงเมืองล่า” อีกทั้งมีความสัมพันธ์กับกลุ่มไทลื้อในอำเภอท่าวังผา จังหวัดน่านด้วย โดยเฉพาะกลุ่มไทลื้อที่อยู่ในบ้านแวน เพราะเป็นกลุ่มที่อพยพมาจากเมืองปัว (โครงการพิพิธภัณฑวัตถุวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ล้านนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551: น. 46-47) ชาวไทลื้อในอำเภอเชียงคำนี้ยังคงแสดงความเป็นตัวตนผ่านวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ การใช้ภาษา และแต่งกายตามแบบไทลื้อ ถึงแม้ว่าจะมีพัฒนาการและเปลี่ยนแปลงรูปแบบจากไทลื้อในสิบสองปันนา ด้วยการนำเอาวัฒนธรรมล้านนาเข้าไปผสมบ้าง แต่โดยรวมแล้วโครงสร้างหลัก ๆ ของสังคมยังคงเอกลักษณ์ของชาวไทลื้ออยู่ไม่น้อย

ด้านอาคารสถาปัตยกรรม ประเภทวัดและเรือน เช่น วิหารวัดแสงเมืองมา มีลักษณะรูปแบบสถาปัตยกรรม เป็นอาคารหลังคาซ้อนชั้น และชายหลังคาลาดต่ำ ส่วนเรือนที่อยู่อาศัย สร้างจากไม้ทั้งหลัง หลังคาทรงจั่ว และมีห้องนอนขนาดใหญ่ที่ทุกคนในครัวเรือนใช้ร่วมกัน ส่วนการแต่งกายของชาวไทลื้ออำเภอเชียงคำ ในอดีตทุกบ้านจะปลูกฝ้าย และทอเสื้อผ้าและเครื่องนุ่งห่มเอง โดยผู้ชายในอดีตจะนุ่งเดี่ยวสะดอ 3 ตะเข็บ เรียกว่า เตี่ยว 3 ดูก และไม่ใส่เสื้อ โดยจะเห็นรอยสักบนร่างกายทั่วไป เช่น หน้าอก กลางหลัง ข้อมือ แขน และขา เพื่อแสดงถึงความกล้าหาญ และการมีคาถาอาคม ต่อมาจะมีการสวมเสื้อคล้ายเสื้อม่อฮ่อม แขนยาว ถึงข้อมือ มีขอบรอบคอคล้ายเสื้อคอตั้งหรือไม่มีขอบ และใช้เชือกผูกหรือกระดุมเชือก หากอากาศเย็นหรือเป็นฤดูหนาว ผู้ชายไทลื้อจะใส่เสื้อกั๊กตัวสั้นทับชั้นนอกอีกชั้น ซึ่งเสื้อและกางเกงจะย้อมด้วยสีครามจากต้นฮ่อมหรือสีดาจากมะเกลือ และโพกศีรษะด้วยผ้าขาว ส่วนการแต่งกายของผู้หญิงไทลื้อนั้น จะสวมใส่เสื้อปิดสีดำหรือสีครามเข้ม มีสาคหน้าเฉียงมาผูกติดกับด้านข้าง ตัวเสื้อสั้น และแขนยาวทรงกระบอก เสื้อปิดแบบเดิมจะมีสาคคออ่อนข้างใหญ่ เวลาสวมสาคคอจะแนบติดตั้งแต่คอจนถึงหน้าอกอย่างมิดชิด ปัจจุบันได้พัฒนาการตัดเย็บสาคคอให้เล็กลง เวลาสวมใส่จะได้ไม่ค้ำคอมาก (กรต เหล็กสมบูรณ์, 2556: น. 179) ผู้หญิงไทลื้อเชียงคำ จะนุ่งผ้าซิ่นที่ทอเอง โดยหัวซิ่นเป็นผ้าฝ้ายมีทั้งสีแดง ซึ่งจะมีสีแดง สีดำ สีคราม (สีห่อม) และสีขาว แล้วแต่ความนิยมของแต่ละพื้นที่ และตัวซิ่นเป็นลายริ้วขวางไม่สม่ำเสมอ เรียกว่า “ซิ่นดำ” หรือ “ตำลื้อ” มีการตกแต่งลวดลายโดดเด่นในผ้าซิ่นเพิ่มเติม คือ “ลายผักแว่น” มีลักษณะเป็นรูปกากบาท แถบกว้างประมาณ 2 นิ้วในช่วงกลางของตัวซิ่น ขนาดด้วยลายขิดเล็ก ๆ หรือชาวไทลื้อเรียกว่า “มุก” เรียกว่า “ซิ่นเมืองพง” ซึ่งตั้งขึ้นตามชื่อที่อพยพมา ส่วนตีนซิ่นเป็นผ้าฝ้ายสีดำ (โครงการพิพิธภัณฑวัตถุวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ล้านนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551: น. 154)

7 | ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของภาคเหนือตอนบน
: ไทลื้อ

ลายผักแว่น บนตัวซิ่นไทลื้ออำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

การแต่งกายของชาวไทลื้ออำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา
ที่มา: (mdk-shop.com, 2563)

: ไทลื้อ

ความเชื่อเกี่ยวกับการตานตุ้งของชาวไทลื้อ

ตุ้ง เป็นเครื่องพุทธบูชาอันเป็นเอกลักษณ์ของไทลื้อหรือชาวล้านนา โดยชาวไทลื้อที่อยู่ในจังหวัดต่าง ๆ ในภาคเหนือ มีคติความเชื่อเกี่ยวกับอานิสงส์ของตานตุ้ง ซึ่งเล่าสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคนว่า ตุ้งเป็นสัญลักษณ์ของความดี ความเป็นสิริมงคล และเป็นสื่ออานุภาพของผู้ล่วงลับไปแล้วให้ขึ้นไปสู่สวรรค์หรือหลุดพ้นจากความทุกข์ทรมานอันเนื่องมาจากวิบากกรรมตามพื้นฐานความเชื่อของชาวไทลื้อ การถวายทานตุ้งมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา และประเพณีอันเกี่ยวกับชีวิต การทำตุ้งถวายจึงเปรียบเสมือนตัวแทนเครื่องสักการะของการแผ่กุศลและความกตัญญูแก่ผู้ที่ไปถึงผู้มีพระคุณที่ล่วงลับไปแล้ว

สิ่งที่นำมาทำตุ้งในอดีต คือ สีขาว และสีครีม แต่ปัจจุบันจะมีการประยุกต์ให้สวยงามยิ่งขึ้น ด้วยการเพิ่มสีและลวดลายให้หลากหลายและแปลกตามากยิ่งขึ้น แต่ยังคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของชาวไทลื้อเช่นเดิม ชาวไทลื้อนิยมนำตุ้งไปปักตามงานวัด งานปอย หรือประดับถนนก่อนจะถึงบริเวณสถานที่จัดงานประเพณีต่าง ๆ เพื่อให้รู้ว่าวัดกำลังมีงานประเพณีต่าง ๆ ที่ชุมชน หรือทางวัดจัดขึ้น ผนวกกับความเชื่อเกี่ยวกับการถวายไทยทานในการสร้างวัด หรืออุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ตาย เช่น บ้าน ปราสาท สัตว์ต่าง ๆ ถวายไปด้วย หากถวายให้บรรพบุรุษจะใส่เรือลอยน้ำไปในวันสงกรานต์ โดยเฉพาะวันพญาวัน โดยนำตุ้งที่ห่อไว้ใส่ถาดหรือพานพร้อมด้วยจตุปัจจัยไทยทาน เช่น หมากพุล บุหรี่ และอาหารแห้ง จากนั้นมีคนนำตุ้งจะเป็นผู้กล่าวนำคำถวายตุ้ง และเมื่อถวายเสร็จแล้ว ทุกคนจะช่วยกันนำตุ้งไปติดตั้งในวิหาร และรอบ ๆ วิหาร

นับตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน “การตานตุ้ง” ยังมีความสำคัญ และความผูกพันกับความศรัทธาของชาวล้านนา รวมถึงการขบวนแห่ตุ้งของชาวไทลื้อ โดยชาวบ้านจะแบกตุ้ง และแต่งกายด้วยผ้าทอไทลื้อ รวมถึงการประดับสถานที่ให้มีความสวยงาม ตลอดจนมีการพัฒนารูปแบบที่ยิ่งใหญ่และอลังการมากขึ้น ถือได้ว่าการตานตุ้งเป็นพิธีกรรมและความเชื่อที่กลายมาเป็นสัญลักษณ์ของชาวล้านนาที่ยังคงได้รับการอนุรักษ์ไว้เพื่อสืบทอดให้ชนรุ่นหลังได้ศึกษาต่อไป (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา, 2558)

ประเพณีการตานตุ้งมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวไทลื้อ ดังที่ทราบกันดีว่า ชาวไทลื้อมีความสามารถในการทอผ้าเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากการสร้างลวดลายบนผืนผ้าด้วยเทคนิคต่าง ๆ ที่สร้างให้ผืนผ้าสวยงามและสอดคล้องกับการใช้งานประเภทต่าง ๆ ในอดีตเกือบทุกหลังคาเรือนจะมีกี่ทอผ้าสำหรับทอผ้าไว้ใช้เอง โดยจะปลูกฝ้าย และปั่นฝ้าย ใช้ในครัวเรือน สำหรับผู้หญิงชาวไทลื้อที่มีคุณสมบัติแม่บ้านแม่เรือนที่ดี จำเป็นจะต้องทอผ้าได้ อย่างน้อยต้องทอผ้าไว้ใช้เองและทอให้คนในครอบครัวใช้ หากเป็นคนที่เก่งและมีฝีมือดีจะสามารถสร้างสรรค์ลวดลายบนผ้าได้อย่างสวยงาม

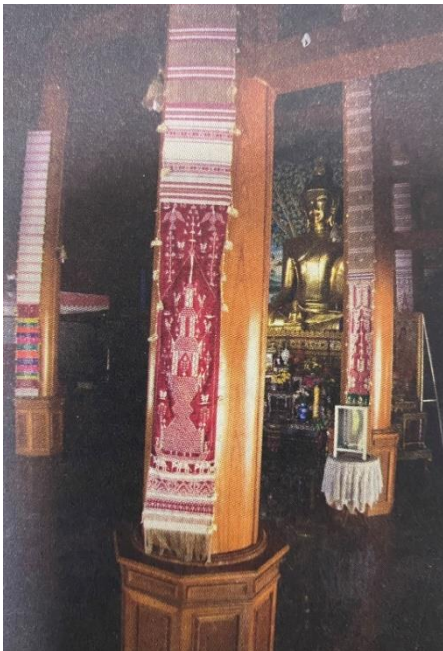
ชาวไทลื้อเชื่อว่า หากมีลูกชายจะนิยมให้บวชเป็นสามเณร เมื่ออายุประมาณ 9 - 11 ปี เพื่อให้เรียนรู้พระธรรมในพุทธศาสนา ฝึกปฏิบัติตนให้อยู่ในศีลธรรม และเรียนการอ่านเขียนตัวอักษรธรรม เพราะจะช่วยกล่อมเกล่าจิตใจให้เป็นคนดี ส่วนผู้หญิงไม่สามารถบวชได้ แต่สามารถค้าชูพุทธศาสนาได้ด้วยการทอผ้าถวายเป็นพุทธบูชา เช่น การทำผ้าจีวรถวายให้พระที่บวชใหม่ การทอผ้าเพดานสำหรับพิธีกรรมในพุทธศาสนา การทอตุ้งถวายวัด เป็นต้น โอกาสในการถวายตุ้งจะทำกันตลอดปีตามความประสงค์ของผู้ถวาย อาจจะทำถวายในช่วงงานบุญพิธี เช่น ออกพรรษา ทอดผ้าป่า หรือทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว และนิยมเขียนข้อความว่า ใครเป็นผู้อุทิศส่วนกุศล ให้ใคร และขอผลบุญนี้ส่งผลให้ชีวิตเจริญรุ่งเรืองอย่างไร โดยตุ้งผ้าที่ชาวไทลื้อ

9 | ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของภาคเหนือตอนบน : ไทลื้อ

นิยมทำถวายวัดมี 4 รูปแบบ คือ ตุ้งผ้าทอลวดลาย ตุ้งผ้าสี ตุ้งใย และตุ้งแต้ม (นฤมล เรื่องรังสี, ม.ป.ป.: น. 101-105) ดังนี้

1. **ตุ้งผ้าทอลวดลาย** เป็นตุ้งผ้าที่ทอด้วยเทคนิคขิด และจก เป็นลวดลายต่าง ๆ ชาวไทลื้อสิบสองปันนามักเรียกว่า “ตุ้งดอก” ทอด้วยเส้นฝ้ายสีขาว ส่วนลวดลายจะมีหลายสีและทอเป็นลวดลายต่าง ๆ เช่นปราสาท ต้นไม้ ดอกไม้ คน ช้าง ม้า หงส์ พานดอกไม้ เป็นต้น ทั้งนี้ ตุ้งผ้าทอแต่ละผืนต้องมีลายอย่างน้อย 3 ลาย คือ ลายปราสาท ลายสัตว์ และต้นไม้ ตุ้งผ้าทอบางผืนจะทอปลายตุ้งเป็นลวดลาย และมีความยาวประมาณ 1 เมตร ส่วนบนขึ้นไปจะเป็นเพียงด้ายเส้นยืน คั่นด้วยไม้ไผ่เป็นช่วง ๆ สลับกับทอเป็นผืนผ้าที่มีลวดลายเป็นแถวเล็ก ๆ ประดับอยู่ด้วย

ตุ้งผ้าทอรูปปราสาท ภายในวิหารวัดบ้านหยวน
จังหวัดพะเยา

ที่มา: โครงการพิพิธภัณฑวัตถุวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ล้านนา
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551)

2. **ตุ้งผ้าสี** เป็นตุ้งที่ไม่มีลวดลาย อาจจะทำมาจากผ้าสำลี หรือผ้าจากโรงงาน โดยมีสีต่าง ๆ เช่น ดำ แดง ขาว ม่วง เหลือง เขียว เป็นต้น ซึ่งตุ้งผ้าสี จะมีหลายชนิดด้วยกัน ได้แก่

- ตุ้งไซย หรือตุ้งซัย เป็นตุ้งผ้าผืนยาว มีไม้ไผ่คั่นเป็นช่วง ๆ มักพบในวิหาร ส่วนใหญ่เป็นพื้นสีขาว

ตุ่งที่ชาวบ้านนำมาถวายวัดท่าฟ้าใต้ จังหวัดพะเยา
ที่มา: (โครงการพิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมและชาติพันธุ์ล้านนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551)

- ตุ่งขาววา คำว่า ชาว แปลว่า ยี่สิบ ดังนั้นคำว่า ตุ่งขาววา คือ ตุ่งที่ยาว 20 วา โดยตุ่งชนิดนี้จะมีลักษณะเหมือนตุ่งไชย แต่ต่างกันตุ่งขาววาจะมีความยาวมากกว่า โดยทั่วไปตุ่งชนิดนี้จะเป็นตุ่งผ้าสีขาวยาวประมาณ 6 - 7 เมตร ไม่ถึงขาว หรือ 40 เมตร โดยห้อยแขวนอยู่บนเสาไม้ที่ปักอยู่บริเวณหน้าวัด

- ตุ่งวงช้าง เป็นตุ่งผ้าสีขาวยี่สิบลักษณะคล้ายกับวงช้าง มีการตกแต่งด้วยกระดาษสีตัดเป็นพู่ห้อยเป็นช่วง ๆ ตลอดผืนตุ่ง โดยนำผ้ามาหุ้มรอบโครงไม้ไผ่ที่ขัดเป็นวงกลม มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 16 - 17 เซนติเมตร ส่วนหางตุ่งจะคล้ายกับปลายของวงวงช้าง โดยยัดนุ่นไว้ข้างใน เพื่อเป็นการคงรูปทรงอยู่ แล้วประดับปลายสุดด้วยอุบะเป็นพู่ห้อยลงมา

3. ตุ่งใย เป็นตุ่งที่ใช้เส้นด้ายสีถักหรือมัดเป็นตาข่ายรูปแบบต่าง ๆ โดยมีไม้ไผ่สอดคั่นเป็นช่วง ๆ แล้วตกแต่งด้วยพู่ห้อยตลอดทั้งผืน ชาวไทลื้อสิบสองพันนาเรียกว่า ตุ่งใยแก้ว (แก้ว แปลว่า แฉงมุ่ม) ตุ่งใยผ้า มักจะเป็นสีล้วน เช่น ขาว เหลือง ชมพู เป็นต้น

4. ตุ่งแต้ม คำว่า แต้ม แปลว่า วาด หรือเขียน ตุ่งแต้มนี้เป็นตุ่งที่ทำด้วยผ้าสีขาวยาวแล้ววาดหรือเขียนรูปลงบนผืนผ้าคล้ายกับพระภูมิ ตุ่งประเภทนี้เท่าที่พบในวิหารจะมี 2 ชนิด คือ ตุ่งพระเจ้าสิบตน คือ ตุ่งพระเจ้าสิบชาติ (ทศชาติ) และตุ่งพระเจ้าชาวแปด เป็นตุ่งที่วาดภาพพระพุทธรูปตามความเชื่อเรื่องอดีตพุทธเจ้าทั้ง 28 พระองค์

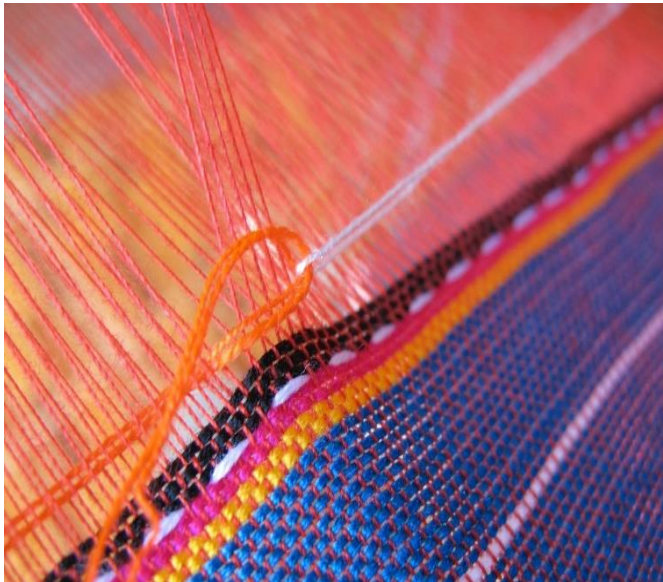
ตุ่งที่ชาวไทลื้อ อำเภอเชียงคำ นิยมทำ เป็นตุ่งที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม และตุ่งสำหรับการถวายแล้วอุทิศส่วนกุศลให้กับบุคคลที่ล่วงลับไปแล้ว โดยเชื่อว่า ตุ่งที่ยาว และไม้ที่คั่นระหว่างผืนตุ่ง จะเป็นเสมือนบันได

11 | ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของภาคเหนือตอนบน : ไทลื้อ

พาผู้ที่ล่องลပ်ไปแล้วขึ้นสู่สวรรค์ ซึ่งตุงมงคลที่นิยมทำ คือ “ตุงยาวค่าคิง” เป็นหนึ่งในเครื่องประกอบพิธีสืบชะตานิยมทำจากกระดาษ และตกแต่งด้วยกระดาษสี และตุงอีกประเภทหนึ่ง คือ ตุงผ้าทอ ซึ่งมักทำถวายวัด โดยแขวนไว้ในวิหาร หรือใส่ “ค้ำตุง” แล้วแขวนด้านนอกวัดเมื่อมีงานบุญที่วัด

ผ้าทอของไทลื้อ ถือเป็นผ้าที่มีการทอด้วยเทคนิคต่าง ๆ หลายเทคนิค เช่น จก ชิด ฯลฯ ชาวไทลื้อจะมีความเชี่ยวชาญในการใช้เทคนิค “เกาะ” หรือ “ล้วง” หรือ “เกาะล้วง” เป็นพิเศษ สามารถสร้างลวดลายต่าง ๆ ได้ตามต้องการ อีกทั้งยังใช้สีได้หลากหลายอีกด้วย ทั้งนี้ “ลายผักแว่น” เกิดจากเทคนิคเกาะล้วง ซึ่งเป็นการเกี่ยวกันของเส้นด้ายสองสี ทำให้เกิดลวดลายบนเส้นพุ่ง ซึ่งผู้ทอจะต้องมีความชำนาญในการนับลายอย่างแม่นยำ

เทคนิคการเกาะล้วง

ลวดลายบนผืนผ้าของชาวไทลื้อ มักจะมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่เกิดจากจินตนาการผสมผสานกับความเชื่อ อุดมคติ และความศรัทธา ดังนั้น ลวดลายบนผืนผ้าจึงเป็นสิ่งที่สะท้อนถึงวิถีคิดของสังคมนั้น ลวดลายที่พบบนผ้าทอไทลื้อ แบ่งออกได้เป็น 4 กลุ่ม (ทัศนีย์ กาตะโล, 2557: น. 90-92) ได้แก่ ลวดลายเรขาคณิต ลวดลายพรรณพฤกษา ลวดลายรูปสัตว์ และลวดลายของผ้าในพิธีกรรม ดังนี้

1. ลวดลายเรขาคณิต คือ การนำจุด เส้น และรูปทรงพื้นฐาน เช่น สามเหลี่ยม สี่เหลี่ยม ฯลฯ มาพัฒนาไปสู่รูปสัญลักษณ์ต่าง ๆ เช่น

- ลายหน่วย คือ ลายรูปสี่เหลี่ยมขนาดเล็ก
- ลายซิกแซก คือ ลายเส้นทแยงต่อเนื่อง หรือเรียกอีกอย่างว่า ลายงูลอย
- ลายเขี้ยวหมา คือ ลายที่เป็นจุดสี่เหลี่ยมเรียงเป็นเส้นคล้ายไขปลา แต่มีมุมแหลมออกมา

12 | ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของภาคเหนือตอนบน
: ไทลื้อ

2. ลายพรรณพฤกษา เป็นกลุ่มลายที่มีแรงบันดาลใจมาจากธรรมชาติ เป็นรูปดอกไม้ และต้นไม้ต่าง ๆ ที่สื่อถึงความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ และความงามในอุดมคติ เช่น ลายดอกจัน พัฒนามาจากการผสมระหว่างลายรูปสามเหลี่ยมและสี่เหลี่ยม เป็นลายสำคัญเก่าแก่ที่พบในผ้าทอของหลายชนชาติ หมายถึง ดอกไม้ที่มีคุณค่างดงามในอุดมคติ และลวดลายนี้ยังคล้ายคลึงกับรูปตะแหลว ซึ่งเป็นเครื่องจักสานที่ใช้บ่งบอกเขต หรือพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในพิธีกรรมต่าง ๆ

3. ลวดลายรูปสัตว์ จะมีทั้งรูปสัตว์จากธรรมชาติ สัตว์ประจำปีเกิด และสัตว์ในป่าหิมพานต์ ที่มาจากจินตนาการ และคติความเชื่อดั้งเดิม โดยลวดลายรูปสัตว์ที่มักพบเสมอในผ้าทอของไทลื้อ ได้แก่

- ลายช้าง ช้างเป็นสัตว์มงคลที่คู่สถาบันกษัตริย์ และเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อถึงความยิ่งใหญ่ ความเจริญรุ่งเรือง

- ลายม้า ม้าเป็นสัตว์อีกชนิดหนึ่งที่คุ้นเคยกับสังคมคนไทยเช่นเดียวกับช้าง โดยรูปม้าสื่อถึงการเป็นพาหนะที่สำคัญในอดีต และแสดงถึงความอดทน ดังนั้นจึงมักพบลายม้าคู่กับลายนก และช้าง เพื่อสื่อถึงความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ บางทีจะมีรูปคนขี่ม้า หรือนกเกาะอยู่บนหลังม้า

- ลายนก หรือลายไก่อ้น้อย เป็นลายที่พัฒนามาจากลายขอขนาดเล็ก เป็นการสื่อถึงธรรมชาติ ซึ่งเป็นสัตว์ที่คนไทยพบเห็นมานาน

- ลายนาค จะเป็นลายที่ผสมผสานลายขอ และลายกาบขึ้นเป็นรูปนาค นาคเป็นสัตว์ที่สำคัญของกลุ่มไท เพราะเป็นเทพที่คลบันดาลให้เกิดน้ำและฝน เป็นผู้ให้กำเนิดทุกสรรพสิ่ง นาคเป็นสัตว์ที่อาศัยอยู่ใต้ทั้งบนผืนดิน ท้องน้ำ และแผ่นดิน จึงหมายถึง ผู้สร้างความสมดุลแห่งระบบนิเวศ ผู้นำความอุดมสมบูรณ์มาให้แก่ดินแดนมนุษย์โลก อีกทั้งนาคยังเป็นสัตว์สำคัญในพุทธศาสนา ที่ตำนานและพุทธประวัติมักกล่าวถึงการเป็นผู้อุปถัมภ์คำชูพุทธศาสนา

13 | ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของภาคเหนือตอนบน
: ไทลื้อ

- ลายนกงวงงา (หัตถ์ลึงค์) เป็นสัตว์ผสมระหว่างนกกับช้าง มีพลังมหาศาล และสามารถข้ามจักรวาลได้ เป็นสัญลักษณ์สื่อถึงสวรรค์ ความเชื่อเรื่องชีวิตหลังความตายในพุทธศาสนา เชื่อว่านกหัตถ์ลึงค์จะนำวิญญาณของผู้ล่วงลับไปสู่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์

4. ลวดลายผ้าในพิธีกรรม บางลายจะมีชื่อเรียกเฉพาะ เช่น เขี้ยวหมา จี๊ดอกเปา เขี้ยวหมาสำกระแจ้สำ แหลมผิต เป็นต้น ลวดลายเหล่านี้บางครั้งจะเก็บเอาภาพสิ่งของเครื่องใช้และพิธีกรรมเก่าแก่ไว้ด้วย เช่น

ลายดอกแหลมผิต

ลายดอกเงาะ

- ลายเรือ หรือสะเปา แสดงถึงการเดินทางไปสู่โลกหลังความตาย และพิธีกรรมการอุทิศข้าวของให้แก่ผู้ล่วงลับโดยบรรทุกไปในเรือสำเภา ซึ่งชาวไทลื้อนิยมทอตุกลงลายนี้ ด้วยเชื่อว่าสำเภานำกุศลจากการถวายตุงไปสู่ผู้ตาย
- ลายรูปปราสาท เป็นลายที่สื่อถึงพระธาตุเกศแก้วจุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และประเพณีการถวายทานปราสาทให้แก่ผู้ล่วงลับได้มีที่อยู่อาศัยบนสวรรค์
- ลายต้นดอก หมายเบ็ง ปราสาทผึ้ง และขันดอก เป็นลายที่สื่อถึงสิ่งของเครื่องปัจจัยไทยทานต่าง ๆ ที่ทำถวายพระสงฆ์เพื่อเป็นพุทธบูชา
- ลายรูปช้าง ม้า วัว ควาย คนในตุง และผ้าเช็ดหลวง เป็นลายที่สื่อถึงความอุดมสมบูรณ์ ทั้งสัตว์สิ่งของ และข้าทาสบริวาร สำหรับอุทิศให้ผู้ล่วงลับได้ใช้เสวยสุขในโลกหลังความตาย

เอกสารอ้างอิง

- กรวด เหล็กสมบูรณ์. (2556). *ชาติพันธุ์ไทพื้นราบในล้านนา*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- โครงการพิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมและชาติพันธุ์ล้านนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (2551). *ไทลื้อ อัตลักษณ์แห่งชาติพันธุ์ไท*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- จุเหลียงเหวิน, งามพรรณ เวชชาชีวะ แปล. (2536). *ชนชาติไต สถาปัตยกรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีใต้ในสิบสองปันนา*. กรุงเทพฯ: โอ เอส พริ้นติ้งเฮาส์.
- ทัศนีย์ กาตะโล. (2557). *ผ้าทอไทลื้อ ไทลื้อแม่สาบ*. เชียงใหม่: สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นฤมล เรืองรังษี. (ม.ป.ป.). *สิ่งทอถวายวัด สัญลักษณ์ทางความเชื่อทางศาสนาของชาวไทลื้อสิบสองปันนา*. สิบสองปันนา. กรุงเทพฯ: หจก. อรุณการพิมพ์.
- บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. (2547). *ไทยสิบสองปันนา เล่ม 1*. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- ยรรยง จิระนคร (เจีย แยน จอง). (ม.ป.ป.). *ไทลื้อสิบสองปันนาก่อนเปลี่ยนการปกครอง*. สิบสองปันนา. กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์.
- สมหมาย เปรมจิตต์ และวสันต์ ปัญญาแก้ว, บรรณาธิการ. (2558). *ตำนานเมืองลื้อ ประวัติศาสตร์พื้นถิ่นแดนดิน เชียงรุ่ง เมืองยอง เมืองสิงห์*. เชียงใหม่: โครงการล้านนาคดีศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา. (2558). *ประเพณีตานตุงไทลื้อ (พะเยา)*. สืบค้นจาก https://www.m-culture.go.th/phayao/ewt_news.php?nid=400&filename=index
- mdk-shop.com. (2563). *ความเป็นมาของชาวไทลื้อเชียงใหม่*. สืบค้นจาก <https://mdk-shop.com>